

Сте́ла ДЕРМЕНДЖИЕВА (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“),
Роси́ца ВЛАДЕВА (ШУ „Епископ Константин Преславски“)
Stela DERMENDZHIEVA (“St Cyril and St Methodius” University of Veliko Tarnovo,
Bulgaria)
Rositsa VLADEVA (“Bishop Konstantin Preslavski” University of Shumen, Bulgaria)

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МЕТОДА НА ПРОЕКТИТЕ ПРИ ИЗУЧАВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕ И СЕЛИЩА

APPLICATION OF THE PROJECT METHOD IN THE STUDY OF POPULATION AND SETTLEMENTS

The application of the project method in the study of population and settlements contributes to the creation of over-learning environment that motivates students to seek for information by themselves, to process and analyse geographic information, to activate their personal interest when acquiring knowledge, and helps the formation of communicative, social and subject competencies.

When applying the project method in the study of population and settlements we use a system of cognitive educational methods and activities to solve certain demographic problems on the basis of self-cognitive activities and the creation of a particular educational product.

The results of the project should be “tangible”, i.e. if the problem is theoretical – to propose a specific solution, if the problem is practical – to propose a concrete result.

We apply the Project method as a system included in the school curriculum because:

- Research topics about population and settlements are essential for the modern geographical science and it has decisive place in the school curriculum in geography and economics
- The school curriculum for population and settlements is included in all classes of the education system and contributes to the realization of inner-discipline and intra-disciplinary synthesis
- The school curriculum for population and settlements leads to the humanization of geographic education by updating the system of universal and national values and to the implementation of person-oriented learning process.

The project activity involves particular elements of the Project Method and has an introductory character. In the 5th grade, it is related to the implementation of monitoring and study of the home settlement and writing an essay. In the 4th grade, it is transformed into the study of the life and customs of the Indians. The aim is to develop an answer to a research question: “The Indians – the Ancient Inhabitants of the Americas” and “The Empire of the Incas – Main Spaceport or the Greatest Astronomy Book?”.

Substantive aspects of the Project Method in the 7th to 10th grades are varied. In the 7th grade is treated the topic “The Bulgarian Researchers in Antarctica”. The results are presented as a role play – a press conference and interviews with scientists (geologist, ornithologist, hydrologist, and climatologist).

In the 8th grade, the project is aimed at exploring the cultural heritage and the establishment of ethnic diversity in the city of Shumen. Particularly, the traditions and customs of the Bulgarians, the Muslims, the Jews and the Armenians. The results are based on interviews, surveys of scientific literature, and visits to the historical museum. They are presented as a calendar of traditions and customs in the city.

The project entitled “Refugees and Refugee Flows in the World” in the 9th grade aims to study the causes of current refugee flows, to study their intensity and spatial dimensions and the establishment of consequences for the countries and the refugees themselves. Students prepare papers and present cartographic images for the geographic aspects of the contemporary refugee flows.

In the 10th grade, students develop two projects. The first one is entitled “Bulgarian Communities in the World” – they have to examine the size of the Bulgarian communities in different countries and the problems of the Bulgarian immigrants there. The results are presented as presentations and discussions on “Bulgarian in Bulgaria or Foreigner Abroad?”. The second project examines employment and unemployment in the Municipality of Shumen. Students conduct interviews with officials in the Bureau of Labour, analyze statistics and develop a model for alternative employment in the municipality.

Skills acquired by students in the implementation of the Project method in the study of population and settlements: “Vision of the Future“, integration of theoretical and practical knowledge, application of new technologies, development of communicative, social, and organizational skills, formation of specific abilities.

The application of Project method contributes to the formation of various types of competency as communicative (to expand contacts), social (team work and performing of certain roles), and to the development of cognitive abilities in relation to specific geographical curriculum.

The Project method allows the individualization and humanization of the learning process in geography and economics, the meeting of the specific needs and interests of the students, and the developing of their creative skills.

Keywords: project method, system of cognitive educational methods and activities, population and settlements, self-cognitive activities, educational product.

При реализиране на съвременния учебен процес по география и икономика е осезателна необходимостта от материализиране на резултатите и засилване приложните аспекти на обучението. В този контекст когнитивните науки поставят на преден план въпроса за намиране на оптимални пътища за развитие на мисленето чрез теорията на конструктивизма и изграждане на механизми за мислене и теорията за „учене чрез правене“ при прилагане на проектно обучение.

Проектното обучение се реализира посредством метода на проектите. Той е желан за много образователни системи, които се стремят да намерят разумен баланс между теоретичните знания и прагматичните умения. Откриват се терминологични противоречия в частнодидактическата и общодидактическата литература по отношение на проектите. В частнодидактическата той се определя като форма на обучение, а в общодидактическата е възприета класическата концепция за проекта като метод на обучение. В настоящата разработка се придържахме към общодидактическата концепция.

Методът на проектите, като образователна идея, се появява през втората половина на XIX в., когато се преосмислят теоретичните основи на образованието и се стимулира инициативата за развитие на творческите възможности на учениците, за да може ученикът чрез собствения си опит да опознава света. Като наименование се появява в американските селскостопански училища, откъдето е пренесен в общообразователните училища и се свързва с името на Джон Дюи. Той предлага обучението да се структурира върху активна основа, чрез реализиране на целесъобразна дейност на ученика, съобразена с неговите лични интереси. В този процес е необходимо да се покаже на ученика неговата лична заинтересованост от придобиване на конкретни знания, които могат и трябва да му помагат в живота. Важно значение има изборът на проблем, свързан с реалния живот, познат и значим за учениците, за решението на който, от една страна, е необходимо прилагане на усвоените знания, а от друга, са необходими и таки-

ва знания, които предстои да се придобият. Учителят може да им даде или да ги насочи към необходимите източници на информация и да насочва мисълта на учениците при тяхното самостоятелно търсене. По този начин всяка работа по проблем приема образа на проектна дейност.

Проектите като обект на изследване са застъпени и в педагогическите изследвания на други страни. В Русия през 1905 г. под ръководството на руския педагог О. Т. Шацки се организират малки групи, работещи по метода на проектите. В България през 1935 г. е издадена книгата на Б. Колинс „Обучение по метода на проектите”. Но проектът от 1935 г. не е еквивалентен на проекта днес, тъй като за няколко десетки години се развиват възможностите както за разработване на различни видове проекти, така и за тяхното представяне. С времето идеята за метода на проектите претърпява еволюция. Корените ѝ могат да се открият в реформаторската педагогика, по конкретно в идеята за свободното възпитание. Днес тя представлява интегриран компонент в системата на образованието, който непрекъснато се разработва и развива.

Съществуват различни класификации на проектите, свързани с образованието. В глобален план те могат да се разделят на: „големи”, които не са свързани директно с процеса на обучение и участието на ученици в тях е ограничено и са насочени към подобряване на учебната среда, квалификацията на учителите, междуинституционално сътрудничество, и „ученически”, които се разработват от ученици в хода на процеса на обучение.

При проектите съществуват много добри възможности за прилагане на информационни технологии. Като продукти на проекти с използване на възможностите на информационни технологии могат да се посочат:

- урочна визуална презентация – представяне на теми от учебното съдържание в урочната дейност;
- система за он-лайн обучение – изготвяне на материали, предназначени за Интернет пространството.

Двете посочени направления изискват задълбочена теоретична подготовка по съответния учебен предмет, както и практическа подготовка по информационни технологии. Това взаимодействие се оказва особено полезно, защото ангажира учениците и ги превръща в активна страна в процеса на обучение. В същото време пред учителя се разкриват редица трудности, които се пораждат от реализирания по този начин процес на обучение, които са свързани с:

- проблема за формиране на уменията, но представен по нов начин от гледна точка на информационните технологии;
- самостоятелното търсене на информация от двата субекта на педагогическото взаимодействие и възможността за интерпретация и представяне на информация;
- методическите решения за използване на интерактивни методи, прилагането на които изисква специфична за тях последователност от дейности;
- използването в процеса на обучение на груповата и екипна форми на работа.

Според Е. Полат резултатите от проекта трябва да бъдат „осезаеми”, т.е., ако проблемът е теоретичен – да се предложи конкретно решение, ако проблемът е практически – конкретен резултат, готов за използване (Полат 2005). В основата на метода на проектите стои развитието на познавателните способности на учениците, уменията за самостоятелно конструиране на знания и ориентиране в огромното информационно пространство за търсене и прилагане на необходимата информация.

В педагогическата литература методът на проектите се отнася към съвременните интерактивни методи на обучение, който И. Иванов (Иванов 2007) определя като емпиричен метод, съдействащ за развитие на критично и рефлекторно мислене. Рефлекторното мислене включва търсене на факти, техния анализ, логическо доказване на връзките между фактите, както и формиране на увереност въз основа на аргументирани разсъждения.

Чрез прилагане на метода на проектите на учениците се предоставя възможност за реализиране на самостоятелна изследователска дейност, която се разглежда като важен фактор за развитие на творческите им способности. По този начин елементите на знанията не се дават в готов вид, а се придобиват в резултат на комплексната дейност на учениците, които се поставят в ситуация сами да овладяват понятия и формират умения, компетенции и модели на поведения при решаването на определени проблеми в процеса на познавателната дейност, направлявана от учителя.

Методът на проектите е от областта на дидактиката и на частните методики, ако се използва в рамките на определен учебен предмет. В основата на метода на проектите стои идеята, съставляваща същността на понятието „проект”, която е насочена към получаването на резултат. За да се добиет с такъв резултат учениците трябва да се научат самостоятелно да мислят, да намират и решават проблеми, използвайки знания от различни области на познанието, умения да прогнозира резултати и възможните последици от различните варианти на решаване на проблемите, умения за установяване на причинно-следствени връзки.

Методът на проектите заема важно място в обучението по география и икономика, защото изисква комплексни знания и умения за решаване на географските проблеми чрез събиране, анализиране и представяне на информация. Той винаги е ориентиран към самостоятелната дейност на учениците – индивидуална, груповая или екипна, която те изпълняват за определено време.

При реализиране на метода на проектите в обучението по география и икономика към учебното съдържание за население и селища се прилагат следните основни изисквания:

- наличие на значими проблеми, задачи, изискващи интегрирано знание и изследователско търсене за решението им;
- очакваните резултати да са с практическа, теоретическа и познавателна значимост;
- прилагане на самостоятелна, индивидуална или груповая работа на учениците;
- структуриране и реструктуриране на географското учебно съдържание в съдържателната част на проекта;

- прилагане на изследователски методи, което изисква изпълнение на определена последователност на действията като: определяне на проблемите и произтичащите от тях задачи за изследване, създаване на хипотези за тяхното решение, обсъждане методите на изследване, обсъждане на начините за представяне на крайните резултати, систематизация и анализ на получените данни, разпределение на задълженията за оформяне на резултатите и тяхното презентирание, формулиране на изводи и определяне на нови проблеми за изследване.

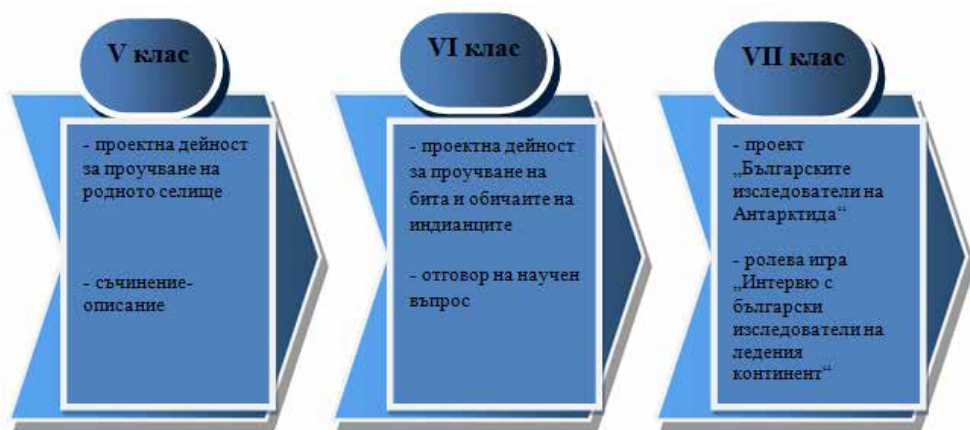
В курса на обучение по география и икономика V-X клас с метода на проектите се прилага във вид на система към учебното съдържание за население и селища в по-ради факта, че:

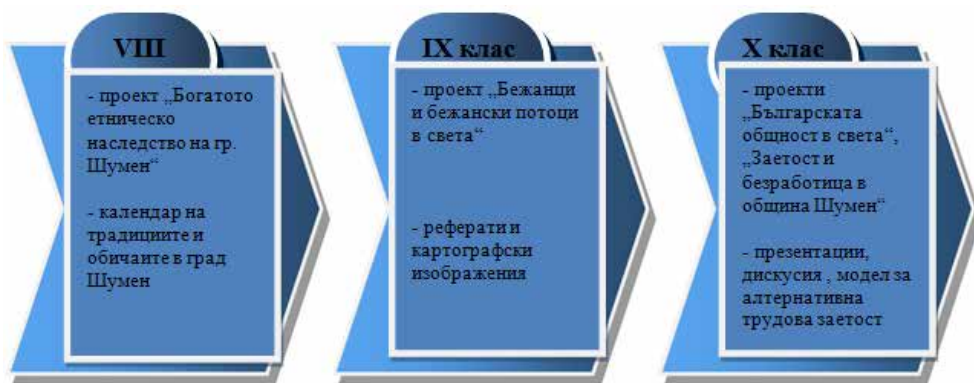
- научната проблематика за население и селища е с важно значение за съвременната географска наука и заема структуроопределящо място в системата на учебното съдържание по география и икономика;
- учебното съдържание за население и селища присъства във всички класове и способства за реализиране на вътрешнопредметен и междупредметен синтез;
- учебното съдържание за население и селища води до хуманизиране на географското образование чрез актуализиране на системата от общочовешки и национални ценности и за реализиране на личностно-ориентиран учебен процес.

Приложената система от дейности за реализиране на метода на проектите се поделва на два етапа: проектна дейност в V и VI клас и разработване на проекти в VII-X клас (Фиг. 1).

Фиг. 1

Система от дейности за реализиране на метода на проектите при изучаване на население и селища – тема и представяне на резултатите

Проектната дейност включва отделни елементи на метода на проектите и има въвеждащ характер. В V клас тя е свързана с реализиране на дейности за наблюдение и проучване на родното селище с цел разработване на съчинение-описание. В VI клас се трансформира в проучване на бита и обичаите на индианците, с цел разработване на отговор на научен въпрос с географско съдържание на тема: „Империята на инките – централен космодрум или най-голямата книга по астрономия?“.

Съдържателните аспекти на метода на проектите VII-X клас са разнообразни. В VII клас те третират темата „Българските изследователи на Антарктида“. Резултатите се представят във вид на ролева игра като пресконференция и интервюиране на учени, изследвали различни аспекти от природните компоненти на ледения континент – геолог, орнитолог, хидролог и климатолог.

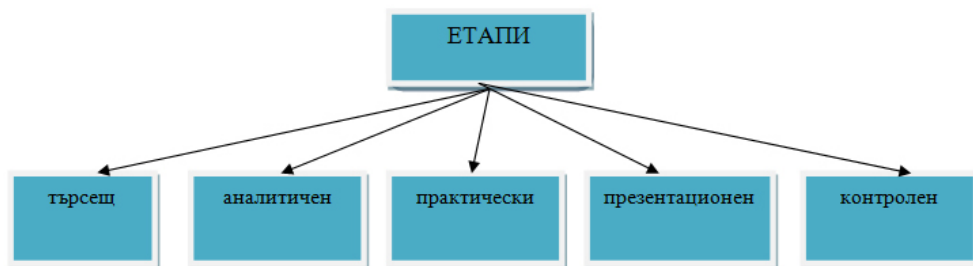
В VIII клас проектът е насочен към изследване на културното наследство и установяване на етническото разнообразие в град Шумен по отношение на традициите и обичаите на българи, мюсюлмани, евреи и арменци. Резултатите от дейностите се представят във вид на календар на традициите и обичаите в града въз основа на проведени интервюта, проучване на научна литература и посещение на историческия музей.

Проектът на тема „Бежанци и бежанските потоци в света“ в IX клас има за цел проучване на причините за съвременните бежански потоци, изследване на техния интензитет и териториални измерения и установяване на последиците за съответните страни и самите бежанци. Учениците подготвят реферати и презентират картографски изображения за териториалните аспекти на съвременните бежански потоци. В X клас учениците се включват в разработването на два проекта. Първият е на тема „Българската общност в света“, във връзка с който те проучват броя на българската общност в отделните страни и проблемите на емигрантите. Резултатите се представят във вид на презентации и дискусия на тема „Българин в България или чужденец в чужбина?“. Вторият проект изследва заетостта и безработицата в община Шумен. Учениците провеждат интервю със служители в Бюрото по труда, анализират статистически данни от информационните бюлетини за безработицата и изработват модел на алтернативна трудова заетост в общината.

Посочените проектни дейности и проекти в курса на обучение V-X клас се реализират при учебното съдържание за население и селища в определена технологична последователност (Фиг. 2), която съответства на етапите на продуктивната познавателна дейност (Владева 2006: 136).

Фиг. 2

Технология на прилагане на метода на проектите

Посочените пет етапа са неразривно свързани и произтичащи един от друг. Във всеки един от тях учителят и учениците изпълняват определени функции. При търсещия етап учителят подпомага учениците при избора на конкретна тема или подтема, на цел за реализиране на проекта, на определени дейности и източници на информация за нейното реализиране. Аналитичният етап е свързан с анализ на географските информационни източници за реализиране на поставената цел от страна на учениците и контролни функции от страна на учителя. Практическият етап изисква от учениците реализиране на конкретните дейности по изпълнение на конкретния проект и обсъждане на начините за неговото представяне, а учителят контролира и насочва дейностите. Презентационният и контролният етап може да се обединят, като учениците в момента на представяне на резултатите от проекта да оценяват неговата ефективност.

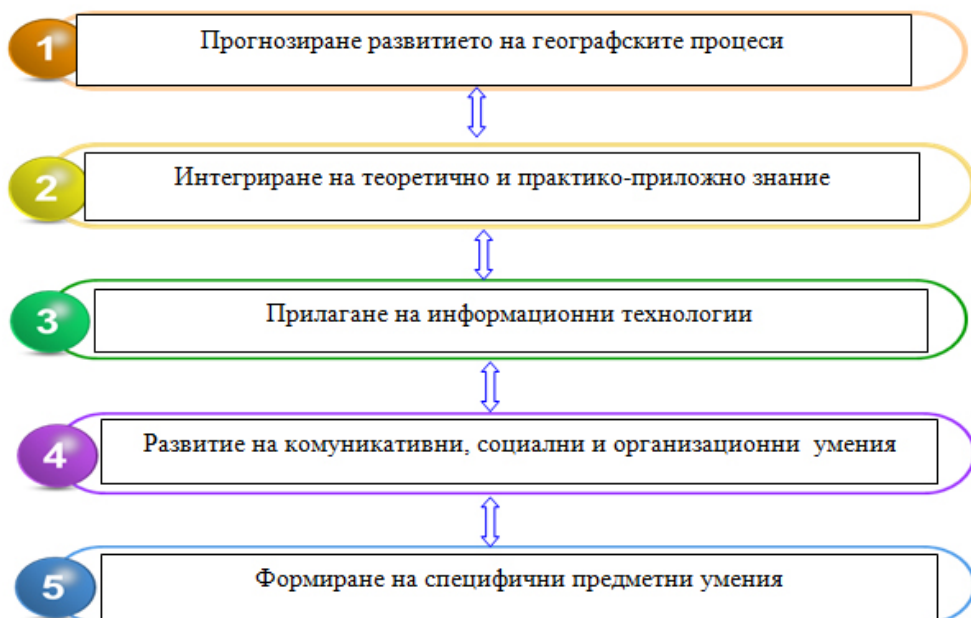
Чрез прилагане на анализиранията система при учебното съдържание за население и селища V-X клас, включваща разнообразни теми и дейности за реализиране на проектна дейност и метод на проектите, на учениците се създават възможности за придобиване на качества на съвременни изследователи, свързани с:

- реализиране на „поглед в бъдещето” включва знания и умения, които позволяват не само да се репродуцира миналото, но и да се твори бъдещето;
- формиране на умение за интегриране на теоретичното географско знание със система от знания за изследване и техники за тяхното рационално получаване;
- формиране на умения за усвояване и прилагане на съвременните информационни технологии към географско учебно съдържание за усъвършенстване на научно-изследователската дейност на учениците;
- усъвършенстване на комуникативните умения на учениците, които дават възможност за разширяване на техните контакти в класна и извънкласна среда;

- формиране на социални умения, които дават възможност на учениците да работят в екип и да изпълняват определени роли;
- подобряване на организационните умения на учениците за планиране, подбор и търсене на географска информация и представяне на резултатите в различни форми;
- формиране на специфични предметни умения, които позволяват на учениците да реализират логическите операции анализ, синтез, обобщение и да проявят своите способности в областта на географията (Фиг. 3).

Фиг. 3

Качества, придобити от учениците при прилагане на проективния метод при изучаване на население и селища

Вследствие на разработване и прилагане на системата от методи на проектите към учебното съдържание за население и селища при обучението по география в V-X клас можем да *обобщим*:

- Чрез прилагане на система от дейности за реализиране на проектна дейност и метод на проектите към учебното съдържание за население и селища се способства за създаване на обучаваща среда, която да мотивира учениците за самостоятелно търсене, обработване и анализ на географска информация, за активизиране на техния личен интерес при усвояване на актуални знания.
- Прилагането на метода на проектите в системата способства за формиране на различни видове компетентост у учениците: комуникативна (за разширяване на контактите на учениците), социална (за работа в екип и изпълнение

на определени роли) и предметна – за развитие на познавателните способности във връзка с конкретното географско учебно съдържание.

- Методът на проектите предоставя възможност за индивидуализиране и хуманизиране на учебния процес при обучението за население и селища, за удовлетворяване на специфичните потребности и интереси на учениците, за развитие на творческите им умения.
- Прилагането на метода на проектите не само към учебното съдържание за население и селища, а към всяко учебно съдържание изисква продължителна предварителна подготовка на учителя и учениците, което изисква неговото разумно прилагане в рамките на 1-2 пъти годишно.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Владева 2006: Владева, Р., П. Русева. Мястото на учебните проекти в обучението по география в VII клас. – В: Годишник на ШУ “Еп. К. Преславски”, т. XVI В 3, Природни науки. Шумен: Университетско издателство “Еп. К. Преславски”.

Иванов 2007: Иванов, И. Интерактивни методи на обучение. – В: Сборник от Юбилейна научна конференция „50 години ДИПКУ Варна”, т.3, ШУ „Еп. Константин Преславски”. Варна.

Полат 2005: Полат, Е. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. Москва.